

Процес приватизације, означен после петооктобарских промена као један од кључних сегмената реформе српског друштва, требало је да на што ефикаснији начин преведе Србију из социјалистичког и ауторитарног у тржишно и демократско друштво. Међутим, наопаком политиком вођеном у протеклом периоду, привреда Србије, иначе тешко обогаћена деведесетих година, дефинитивно је доведена до просјачког штапа, док је у Србији успостављена друштвена структура јужноамеричког типа. Уместо ефикасне и конкурентне привреде, створено је тржиште прилагођено профитима банака, продаји увозне робе и владавини монопола. Неуспела приватизација довела је до замирања индустријске производње и презадужености грађана и предузећа. Већина становника Србије сведена је на ниво послушне, обесправљене и осиромашене гомиле, док је неколицина пребогатих стекла огромну моћ и богатство. Текућа економска криза још је више оголила сву промашеност досадашње економске политике – последице лоше приватизације осећају се на сваком кораку, раднички штрајкови су постали готово свакодневни, док је само протеклог месеца 60.000 грађана Србије пало испод прага сиромаштва. Према тешким и разорним последицама које је оставила по српско друштво, својинска трансформација привреде може се убројити у једну од великих трагедија Србије на крају 20. и почетку 21. века.

Од Марковића до Костића

За разлику од земаља бившег Источног блока, које су кроз промену власништва прошле само једном, у Србији су започета чак четири процеса приватизације. Најпре је процес покренут за време Анте Марковића, затим два пута за време Слободана Милошевића и на крају за време Зорана Ђинђића. Поражавајуће је што се четврта приватизација, која је једина готово завршена, а упркос томе што је могла да избегне грешке и ранијих српских и источноевропских приватизација, ипак показала као најгора.

Први талас приватизације је покренула некадашња савезна влада Анте Марковића 1989. године, методом докапитализације. Приватизација је била необавезна, али је подстицај добила у одредби да се раст зарада запослених може исплаћивати само у акцијама, тако да је током 1990. године 1.200 предузећа прешло у статус мешовитих. Ова приватизација је убрзо показала и своје лоше стране, јер је остављала могућност манипулација (омогућавала је интерни откуп предузећа по нереално ниским ценама), али поједина предузећа која су приватизована по моделу Анте Марковића успешно раде и данас (попут предузећа „Војводина пут“ односно „Војпут“ из Суботице [\[1\]](#)).

Србија је 1991, услед распада СФРЈ, донела сопствени закон о својинској трансформацији који је бројним одредбама у знатној мери закочио и отежао трансформацију и ставио је под надзор државе преко Агенције за приватизацију. Овим законом приватизација је одређена као необавезна и усмерена ка радничком акционарству, а држава је ограничила могућност приватизације у стратешким секторима као што су: енергетика, рударство, медији. Такође су подржављена велика предузећа попут НИС-а, ЈАТ-а и Електропривреде, док је приватизација појединих предузећа, попут Југопетрола поништена.

[\[2\]](#)

Током 1993. године, висока инфлација је обезвредила дуг код куповине акција на рате, тако да је крајем 1993. велики број предузећа потпуно приватизован, пошто није постојала одредба о ревалоризацији дуга за инфлацију. По стабилизацији привреде 1994. године, донет је Закон о ревалоризацији којим је приватизација за време инфлације готово у потпуности поништена. [\[3\]](#)

До 1997. године, па и касније, готово да није било приватизација у Србији, а те године је донет је нови републички Закон о својинској трансформацији, који је представљао наставак старог модела. Приватизација је такође била инсајдерска и необавезна, али су одређеним мерама запослени требали да буду мотивисани да у својим предузећима покрену промену својине. [\[4\]](#) Необавезност је, међутим, утицала на то да је у Србији до јесени 2000. године приватизација по моделу из 1997. започета у око 350 предузећа, а завршена само у осамнаест мањих. Поред тога, по овом закону, 75 државних предузећа стављено је на списак фирми које треба да буду приватизоване по специјалном одобрењу тадашње Владе Србије. Једино велико предузеће које је (делимично) приватизовано био је Телеком, где је 49% власништва прешло у руке страних партнера.

Закон из 1997. погодовао је Милошевићевој номенклатури, која је извлачила огромну корист из свог политичког положаја блиског режиму, тако да реалног интереса за приватизацију и није било. Међутим, одмах после петооктобарских промена, захваљујући чињеници да нова власт, која је одмах под контролу ставила кључне полуге управљања, то није учинила са Министарством за власничку трансформацију. Стога је од 5. октобра до јануара 2001, када је формирана нова влада Зорана Ђинђића, методом инсајдерске приватизације трансформисано негде око 700 предузећа, међу којима су била „Књаз Милош“, „Вода Врњци“, „Симпо“, „Јумко“, „Тоза Марковић“, „Прогрес“ итд.

Четири српске приватизације

Пише: Младен Ђорђевић
четвртак, 09 јул 2009 19:17

Нагла приватизација по моделу из 1997. заустављена је тек доношењем новог закона о приватизацији који је у јуну 2001. године донела Влада Зорана Ђинђића, која се одрекла радничког акционарства и одлучила за модел директне продаје. Ђинђићева влада затекла је тешко стање у српској привреди, готово уништеној санкцијама, деловањем политичко-криминалне елите из Милошевићевог времена, а нарочито НАТО-бомбардовањем. Влада, којој је приватизација била један од основних циљева, сматрала је да ће српску привреду извући из амбиса само брза и радикална приватизација, која ће омогућити брзи улазак страног капитала, тако да је закон из 1991. предвиђао обавезну и временски ограничену трансформацију. Према његовим одредбама, велика предузећа су требала да иду на тендерску продају, коју спроводи Агенција за приватизацију, док је за мала предузећа предвиђена аукцијска продаја. [5]

Иако је истицала дисконтинуитет са претходним режимом, нова Влада Зорана Ђинђића се ипак није одрекла старих кадрова из претходног периода. Сам нови закон о приватизацији (усвојен у јуну 2001) сачинила, образлагала и почела да спроводи група око министра за привреду и приватизацију Александра Влаховића, бившег директора у агенцији „Делоит и Туш“. Ова агенција је у дотадашњим приватизационим акцијама Милошевићевог режима била кључна консултантска кућа, која је и дала и претходне законодавце, попут некадашњег потпредседника Савезне владе Данка Ђунића [6] или утицала на избор Милана Бека [7]

, који је имао главну улогу у продају „Телекома“, за Министра за приватизацију 1997. Ђинђић је такође за шефа кабинета из „Делте“ добио Немању Колесара. На процес приватизације на почетку владавине Зорана Ђинђића утицало је и то што је током деведесетих Демократска странка добијала финансијску и саветничку потпору и од људи попут Драгољуба Марковића, власника «Крмивопродукта» и Миодрага Костића који су убрзо добили прилику да стекну велику имовину. Марковић је постао власник десетак фирми за производњу сточне хране и меса, а Костић је на јавном тендеру дошао до три шећеране у Војводини, које је платио по три евра, а касније по вишеструкој цени препродао. [8]

Добродошлица за прљави новац

Нова власт обећала је транспарентну и поштenu приватизацију, али је очигледно већ на старту одступила од својих обећања, тако да је почетак приватизације по закону из 2001. обележен аферама у вези "намештања" тендера за продају цемента швајцарском «Холциму», као и проблематичним приватизацијама, попут продаје шећерана. У ово време се истиче и случај смедеревског „Сартида“, који је директном

погодбом са „Ју-Ес Стилom“ дат по невероватно ниској цени.

Концепт приватизације из 2001. направљен је у нади да ће у земљу масовно похрлити страни капитал, посебно после најава иностраних државника да ће новац грунути у Србију када падне Милошевић. Већи прилив новца из иностранства је, међутим, изостао. 2001. године је у Србију ушло само 150 милиона марака директних страних инвестиција, док су стране фирме отворене у Србији углавном била представништва за увоз и извоз.

Због изостанка страног капитала претила је опасност да процес приватизације пропадне на самом почетку, што влада Зорана Ђинђића никако није хтела да дозволи. Ђинђићева влада се одрекла идеје да приватизација треба пре свега да унесе у земљу "свеж капитал" из света или доведе "угледне стратешке партнере из иностранства" и одлучила да зајмури на порекло капитала, те омогући што лакшу и бржу продају домаћим купцима, који су добили прилику да купе друштвене фирме чак и ако немају довољно новца или кад имају само новац сумњивог порекла. Министар Влаховић је чак експлицитно изјавио да се порекло капитала који се буде ангажовао у приватизацији неће испитивати. [9] У том циљу су у лето у лето 2002. године извршене измене Закона о предузећима којима је учињена атрактивном и трговина мањинским пакетима акција. Затим је Влаховић са водећим банкама потписао Протокол о сарадњи у финансирању приватизације, који је предвиђао да појединци који имају поверење Владе и банака могу да купују друштвене фирме и на више годишњих рата. Такође, 1. августа 2002. године, Влада Србије је драстично променила и Уредбу о процени вредности и аукцијској приватизацији предузећа, којом је преполовљена књиговодствена вредност друштвених фирми. Уредбом је такђе омогућено и да почетна цена на аукцијама може да падне и на десети део књиговодствене вредности капитала. Поред тога, предузећима су док се не приватизују, забрањене све инвестиционе активности.

Тако је омогућено да заинтересовани купац може купити друштвено предузеће и за десет одсто књиговодствене вредности, за ту куповину може добити повољан кредит, или ангажовати и свој неопрани новац, а чим отплати 45 одсто цене може предузеће даље продавати.

Ови потези Владе дали су значајно убрзање приватизацији, али су у исто време значили и њену потпуну криминализацију. Међутим, и поред тога што је Влада Зорана Ђинђића широко отворила врата прљавом новцу, чиме је не само угрожена економија, већ и функционисање правне државе, резултати приватизације у протеклих осам година су прилично неубедљиви, пошто резултат оваквог начина својинске трансформације није ни могао бити другачији.

Очекивана велика, добит мала

Према подацима из 2009. године, на аукцијама и тендерима је продато укупно 1820 предузећа. Према подацима из прошле године, од 2002. до 2008. на продају је понуђено укупно 2.312 предузећа

, а продато 1.661, што значи да за сваку четврту фирму није било заинтересованог купца. Притом су у том периоду слабији резултати постигнути у продаји великих компанија путем тендера, јер је од 189 јавних позива, купаца било само за 90 предузећа

. Аукције су биле нешто успешније, јер је од 2.123 огласа, нове власнике добило 1.571 предузеће.

Поједина предузећа нису била нарочито атрактивна инвеститорима, тако да је за неке аукција поновљена више пута. Цена која је у просеку постигнута приликом приватизације тек нешто изнад књиговодствене вредности. Тачније, укупна књиговодствена вредност приватизованих предузећа до средине 2008.

износила је 1,98 милијарди евра, а она су продата за укупно 2,22 милијарде евра. Нови власници су се притом обавезали на инвестициони програм вредан укупно 1,21 милијарду евра.

Приватизација започета законом из 2001. успела је да промени власничку структуру српске привреде, али због свог криминалног обележја није успела да створи здраву привреду. Велики број предузећа је купљен због некретнина, а не због производње, док је један део фирми буквално очерупан. Честе су кршења уговора, махинације и манипулације нових власника, док су контроле надлежних органа недовољне. Резиме неуспешности приватизације употпуњују подаци о раскинутим купопродајним уговорима.

До сада је раскинуто је 426 уговора, или више од 20 одсто. (у Пољској је, међутим, раскинуто око 40 одсто уговора). У прошлој години поништено је 66 приватизација, а у прва три месеца

ове године раскинуто је 25 уговора.

У исто време, држава нема ни статистику шта је остало од привреде коју је распродала. Према доступним подацима, око 500 фирми које су продате на аукцији су задржале исту делатност, док их је код тендера око 80. За 1.200 продатих фирми држава не зна чиме се данас баве, док су код тендерске приватизације ван контроле 24 фирме.

Поједина предузећа и поред више поновљених аукција нико није хтео да купи, или су неактивна више од две године, тако да је недавно започето њихово гашење. Поступак ликвидације предвиђен је за 237 предузећа, док је стечај предвиђен за 76 фирми.

Могућност куповине фирми на рате подстакла је многе да купе предузећа иако заправо нису имали новца, са надом да ће га касније намаћи разним пословним „комбинацијама“, оштром експлоатацијом запослених, нередовном исплатом примања или неуплаћивањем доприноса, што је знатно отежало положај радника. Права запослених су такође озбиљно угрожена, јер нови власници често не поштују социјални програм, који су иначе дужни да спровде. Због неуплаћивња доприноса, бројни запослени нису у стању да користе здравствену заштиту, а многи нису у могућности да повежу радни стаж и оду у пензију. Држава је многе раднике оставила на милост и немилост, те стога не треба да чуди што су њихови протести у последње време све чешћи и што попримају све радикалније облике.

Приватизација у Србији још није завршена, јер је остало да се прода још неколико десетина предузећа. Такође је према плану предвиђена продаја јавних и комуналних предузећа. Крај приватизације, као и исплата рата за купљене фирме је умногоме отежан због садашње финансијске кризе. Од почетка године пропало је десетак приватизација предузећа са великим бројем запослених и великим дуговима. Такође, пошто се огроман број предузећа продавао на кредит, који је практично дала држава, а средства за инвестиције долазиле су из кредита банака, исплата рата сада је још више отежана.

Приватизација привреде једне земље је процес који има вишеструке последице по целокупно друштво. Приватизација у Србији уместо да буде изведена у најбољем интересу свих грађана, извршена је у најбољем интересу мале групе људи. И док Србију последњих месеци потресају раднички штрајкови, хрватски медији јављају да је на

Јадрану тренутно у току надметање у величини јахти. Власник највеће јахте, дуге 48 метара и вредне 28 милиона евра је некадашњи српски „краљ шећера“ Миодраг Костић. [\[10\]](#)

[\[1\] http://www.vojput.com/index.php](http://www.vojput.com/index.php) - Војводина пут је 1990. године организовано као акционарско друштво. Предузеће се од 2003. котира на Београдској берзи

[\[2\]](#) Републичким Законом се смањио степен приватизације који је извршен коришћењем Закона о платама, смањен је попуст запосленима са 30% на 20%, док су грађани у потпуности изгубили право на попуст. Увео се лимит у вези са обимом капитала који се у једном предузећу може приватизовати са попустом, и он је износио 50% укупне вредности капитала у једном предузећу. Смањен је рок отплате са 10 на 5 година уз годишњу ревалоризацију, а уместо књиговодствене уведена је процена вредност капитала која је 4-8 пута већа. На тај начин смањен је интерес за приватизацију

[\[3\]](#) Републичка агенција за приватизацију извршила је ревизију права 680 000 акционара, тако даје после ревалоризације удео акционарског капитала у укупном капиталу са 43% смањен на 2,91% одсто.

[\[4\]](#) Важнија решења била су следећа: сви запослени и бивши запослени у друштвеном и државном сектору и осигурани сељаци имали су право на бесплатне акције у износу од 400 ДЕМ за сваку годину радног стажа; враћен је попуст од 20% фиксно и 1% за сваку годину радног стажа, а на акције до 8.000 ДЕМ; највише 60% капитала предузећа могло је бити издато кроз бесплатне акције, 10% капитала се одмах преносило пензијском фонду, а најмање 30% капитала продавало се заинтересованима; капитал који преостане по упису акција прелазио је у својину државног Акцијског фонда.

[\[5\]](#) Код тендерске приватизације 70 одсто капитала предузећа предвиђено је за продају купцу са стране, 15 одсто се дели запосленима, а 15 одсто одлази у приватизациони регистар, док је код аукцијске приватизације 30 одсто акција требало да буде подељено запосленима, раније запосленима и пензионерима.

Четири српске приватизације

Пише: Младен Ђорђевић
четвртак, 09 јул 2009 19:17

[6] Б92: Ко је ко? – Данко Ђунић <http://www.b92.net/info/kojeko/djunic.php>

[7] <http://www.blic.rs/forum/index.php?topic=1267.0>

[8] Димитрије Боаров – Тестамент Зорана Ђинђића <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=446496>

[9] <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=330158>

[10] <http://www.blic.rs/zabava.php?id=100485>